

II. Cultuurgeschiedenis / Histoire culturelle

WILLEM DE VRIES

«Sonderstab Musik. Music confiscations by the
Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg under the Nazi
Occupation of Western Europe»

Amsterdam, Amsterdam University Press, 1996, 271 p.

De inbeslagname en roof van roerende goederen toebehorende aan “vijanden van het *Reich*” in de door Nazi-Duitsland bezette landen is ondertussen in zijn grote lijnen bekend. Om in het kader van de geestelijke strijd tegen de “Westerse” ideologie documenten en studiemateriaal te verzamelen (voor bv. de nazi-*Hohe Schule* in voorbereiding), maar in werkelijkheid evenzeer of nog meer om Duitse museumcollecties uit te breiden (vgl. het geplande *Führermuseum* te Linz), diverse administraties en door bombardementen getroffen burgers te (her)meubileren ... en nazi-bonzen een mooie kunstcollectie te verschaffen, werden enorme massa’s documenten, manuscripten, boeken, meubels en (kunst) voorwerpen naar Duitsland afgevoerd. Zij waren vooral afkomstig van individuen en organisaties uit joodse, vrijmetselaars- en marxistische hoek. Een en ander werd bijzonder grondig aangepakt door de op 17 juli 1940 opgerichte *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR)*, tijdens de oorlog de uitvoerende arm van Rosenbergs *Dienststelle für die Überwachung der*

gesamten geistlichen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP (DBFU).

Willem de Vries bestudeert in dit boek de actie van een van de minder spectaculaire afdelingen van de ERR, de *Sonderstab Musik*, in Frankrijk, Nederland en België. Verschillende musicologen van de *Sonderstab* streken er neer bij joodse musici, componisten en impresario’s, bij muziekuitgeverijen, platenmaatschappijen, bibliotheken en muziekwinkels waar honderdduizenden muziekboeken en tienduizenden instrumenten, manuscripten en partituren in beslag werden genomen. De Vries begint zijn studie van deze nationaal-socialistische “*music policy implementation*” (p.11) in West-Europa met een kort overzicht van de structuur van het gelijkgeschakelde muziekleven na 1933 en van de politieke taak (archieven en bibliotheken van politieke tegenstanders in beslag nemen, cultuurgoederen van Duitse oorsprong opsporen) en organisatie van de ERR. Daarna gaat hij verder in op de “muziekpolitiek” (*music policy*) in Duitsland. Komen aan bod de organisator en leider van de *Hauptstelle Musik* van de DBFU Dr. Herbert Gerigk, de *Hauptstelle* zelf, het *Amt Musik* van de ERR (waar de *Sonderstab* onder viel), het door de *Hauptstelle* en de *Reichsmusikkammer* (de ‘Staats’ concurrent van de *Hauptstelle*) uitgegeven *Lexikon der Juden in der Musik* en de nationaal-socialistische hogeschool in wording, de *Hohe Schule*, met als onderdeel de *Hochschule für Musik*. Dit (wat rommelige) hoofdstuk bevestigt de competentieconflicten in staats- en partijapparaat, hier tussen de *Hauptstelle*,

het propagandaministerie en de *Ahnen-erbe* van de SS. Onrechtstreeks bevestigt het ook dat het ras bij het beoordelen van een compositie of het wegwerken van een componist eigenlijk voorrang kreeg op muziektechnische criteria (en dus niet alle moderniteit gebannen was) (p.47). Ook blijkt nog eens duidelijk dat partijfunctionarissen (i.c. musicologen van de DBFU en ERR) in de Bondsrepubliek rustig konden verder werken.

Na een inleidend hoofdstuk over bevoegdheden (uiteindelijk de totale confiscatie, in samenwerking met de SiPo) en organisatie van het *Amt Westen* van de ERR in het algemeen gaat de Vries dan in het langste stuk van het boek gedetailleerd in op de muziekroof in Frankrijk, Nederland en België. De *Sonderstab Musik* werd er belast met “*der Sicherstellung herrenlosen Musikmaterials aus jüdischem und freimaurerischem Besitz und mit der Feststellung aller Musikhandschriften deutscher Herkunft*” (p.117).

Frankrijk krijgt hier -ook al door de beschikbaarheid van documenten- het leeuwendeel. Niet alleen de bezittingen van Darius Milhaud, van Arthur Rubinstein, van de claveciniste Wanda Landowska en de cellist Gregor Piatigorski maar ook van talrijke kleinere vissen werden «*sichergestellt*». De Vries legt de nadruk op het administratief-organisatorisch aspect ervan, tot het stapelen (in april 1943 stonden er in Parijs o.a. 1006 piano's te wachten) en het transport van het materiaal toe. De actie was een succes ondanks de inzet van relatief weinig mensen (die vroeg of laat voor de *Wehrmacht* werden opgeroepen) en

ondanks een aantal conflicten met de *Militärverwaltung* en de Franse overheden.

Op kleinere schaal gebeurde hetzelfde in Nederland. Over België kon de Vries bijzonder weinig specifieke documenten vinden. Een verschil met Frankrijk was alvast dat de ERR er verantwoording verschuldigd was aan de *Militärverwaltung* en moest samenwerken met de *Brüsseler Treuhandgesellschaft* die de 'vijandelijke' vermogens beheerde. Na de oorlog beweerden ex-ERR'ers dat hun optreden in België niet te vergelijken was met de harde acties in Frankrijk. Ten onrechte, aldus de Vries. Wel was de ERR-leiding ontevreden over de kwaliteit van de inbeslaggenomen muziekinstrumenten (“*solcher Dreck*”, p. 177) en de gebrekkige organisatie van de *Sonderstab Musik* in België.

De auteur besluit zijn werk met enkele korte, meer persoonlijke gevallenstudies over een van de leidende figuren in de *Sonderstab*, over een collaborerende Franse musicoloog en over een componist en een vertolker, joodse slachtoffers van de ERR. Een echte conclusie ontbreekt echter en dat versterkt de indruk dat het hier vooral gaat om een (bijzonder grondige) technisch-administratieve studie van de muziekconfiscatie die aan een groter publiek waarschijnlijk niet echt besteed is. Maar de Vries beloofde in de titel van zijn boek niets anders, wat niet van elke auteur gezegd kan worden. Toch mis ik een grondiger inhoudelijke situering binnen de ideologische premissen van de nazi-cultuur- en muziekpolitiek. Tenslotte nog een pluim voor de goede Engelse

vertaling (alhoewel het Dijon is en niet 'Dyon', en waarom steeds het enerverende 'party member' in plaats van 'Parteigenosse' gebruiken) en de sprekende illustraties, maar een min voor de weinig esthetische bladspiegel.

Dirk Martin